129
12. okt.

Sótthreinsunarreglur.

Leiðbeiningar fyrir sótthreinsunarmenn og þá, sem hjúkra sóttveikum mönnum.

Samkvæmt 19. grein í almennum reglum 12. okt. 1912, um varnir gegn útbreiðslu næmra sjúkdóma, eru settar þessar sótthreinsunarreglur.

I. Um næma sjúkdóma og sóttvarnir.

1. gr.

Sóttvarnarlög.

Í lögum nr. 24, 16. nóv. 1907, er svo fyrir mælt, að yfirvöld skuli ætíð verja almenning fyrir þessum sjúkdómum: kóleru, gulri hitasótt, dílaveiki (útbrotataugaveiki), bólusótt, mislingasótt, skarlatssótt og svarta dauða (pest). Þar er ennfremur ákveðið, að landsstjórnin geti fyrirskipað varnir gegn kvefpest (influensu), barnaveiki, kikhósta, taugaveiki, hettusótt og blóðsótt.

Í lögum nr. 34, 6. nóv. 1902, eru fyrirskipaðar sjerstakar varnir gegn því, að næmir sjúkdómar berist til Íslands frá öðrum löndum.

Í lögum nr. 3, 4. febr. 1898, eru varnir settar við holdsveiki, sbr. einnig lög nr. 57, 30. júlí 1909, um breytingu á lögum nr. 3, 4. febr. 1898.

Í lögum nr. 31, 23. okt. 1903, eru lögboðnar ýmsar varnir gegn berklaveiki.

2. gr.

Orsakir og einkenni næmra sjúkdóma.

Þeir sjúkdómar allir, sem nefndir eru í 1. gr., stafa af því, að *örsmáar lifandi verur*, sem ávalt eru öldungis ósýnilegar berum augum, taka sjer bólfestu í líkama manns og aukast þar og margfaldast unnvörpum og skaða heilsuna. Þessar smáverur eru kallaðar *sóttkveikjur*. Þær eru flestar jurtakyns, færri með dýrseðli.

Hverjum þessara sjúkdóma veldur sjerstök sóttkveikjutegund, ávalt sama tegundin, og tekur hún nafn af sjúkdóminum; er talað um taugaveikissóttkveikju, mislingasóttkveikju o. s. frv. Sama sóttkveikja veldur því ávalt sama sjúkdómi; taugaveikissóttkveikjan veldur t. d. ávalt taugaveiki, aldrei barnaveiki eða neinum öðrum sjúkdómi. Annað mál er það, að sóttkveikjurnar greiða hver annari götu með því, að þær veikla líkamann, rýra lífsþrekið og varnarþróttinn. Þess vegna er algengt að menn fá t. d. lungnatæringu upp úr mislingum eða kvefpest. Manni, sem liggur í farsótt, er óvenju mikil hætta búin af öllum sóttkveikjum; þaraf leiðir að gæta verður hins ítrasta þrifnaðar og varkárni í öllum greinum.

Loks verður að hafa það í huga, að enda þótt orsök hvers af þessum sjúkdómum sje ætíð söm, sama sóttkveikja, þá fer fjarri því, að sjúkdómurinn

hagi sjer eins í öllum, sem fá hann; taugaveiki t. d. er afarvæg í sumum, en getur hins vegar valdið bráðum bana, og einkenni hennar verið mjög margvísleg og margbreytileg. Líkt má segja um alla þessa sjúkdóma. Þess vegna er oft erfitt að þekkja þá. En öllum bráðum sóttum (farsóttum) fylgir því nær ávalt sótthiti; ef maður sýkist og hefir sótthita, þá er viðbúið að sjúkdómurinn sje næmur (sbr. 3. gr.) og rjett að gæta strax allrar varúðar. 129 12. okt.

3. gr.

Hvernig sóttkveikjurnar komast úr sjúklingunum í heilbrigðar manneskjur.

Nú er maður sjúkur af þvílíkum sjúkdómi, og tímgast þá sóttkveikjan gegndarlaust í líkama hans meðan sóttin stendur yfir og ryðst út úr líkamanum, svo miljónum skiftir, í ýmiskonar útferð: hrákum, saur, þvagi, greftri, svita (18. gr.); er þá sagt að þessi óhreinindi sjeu *sóttmenguð*, af því að sóttkveikjur eru í þeim.

Úr þessum sóttmenguðu útferðum úr líkama sjúklingsins geta nú sóttkveikjurnar borist á ýmsan hátt í líkami heilbrigðra manna og valdið því, að þeir taki sömu sótt, og er þá sagt, að þeir hafi *smitast* af sjúklingnum, og þarmeð, að sjúkdómurinu sje *næmur* (smitandi).

Á þennan hátt getur næmur sjúkdómur borist úr einum í annan, mann frá manni, sveit úr sveit, og er þá kallaður *faraldur* eða *farsótt*, ef um bráðar sóttir er að ræða.

4. gr.

Meðgöngutími næmra sjúkdóma.

Þess ber að gæta, að menn sýkjast aldrei af næmum sjúkdómi samstundis og þeir smitast, heldur líður ávalt nokkur og stundum langur tími frá því er sóttkveikjurnar komast í líkama manns og þar til er hann kennir sjer meins; er sá tími kallaður *meðgöngutími* veikinnar, og er hann mislangur, þó um sömu veiki sje að ræða, og mismunandi eftir því, hver veikin er, sem sjá má á yfirliti því, er hjer fer á eftir.

Sjúkdómar	Meðgöngutími (venjulegasta tímalengd frá því manneskjan smitast og þar til er hún sýkist.)
Taugaveiki	4—*14*—21 dagar
Blóðsótt	2— 7 —
Dilaveiki	4— *8*—14 —
Kólera	2— *5*— 8 —
Barnaveiki	2— *4*— 7 —
Kikhósti	3— 8 —
Kvefpest	2— 3 —
Hettusótt	7—*14*—21 —
Skarlatssótt	2— *4*— 7 —

129
12. okt.

Sjúkdómar	Meðgöngutími (venjulegasta tímalengd frá því manneskjan smitast og þar til er hún sýkist)
Mislingar	10—11 —
Bólusótt	10—13 —
Svarti dauði	2— 5—10 —
Berklaveiki	nokkrar vikur — mörg ár.
Holdsveiki	

5. gr.

Útbreiðsla næmra sjúkdóma.

Það er mjög mismunandi hversu lífseigar sóttkveikjurnar eru. Flestar geta þær haldið lífi svo mánuðum skiftir, eða misserum, eftir að þær koma úr líkama sjúklingsins; geta þær þá leynst í alls konar óhreinindum innanhúss og stundum (taugaveiki, kólera) líka utanhúss og orðið þeim að meini, sem þar koma (sbr. 3. gr.); en þær geta líka hæglega borist í allar áttir með sjúkum mönnum og flestar einnig með heilbrigðum, í fötum, farangri, varningi, matvælum o. s. frv ; á þann hátt geta þær sýkt menn víðsvegar þegar minst vonum varir. Einstöku sóttkveikjur (mislingasóttkveikjan, kvefpestarsóttkveikjan) deyja þó svo að segja strax er þær koma út úr líkama sjúklings, og berast því aldrei eða nauðasjaldan með heilbrigðum.

6. gr.

Sóttvarnir.

Sóttkveikjur má deyða, eins og allar aðrar lifandi verur.

Ef maður hefir næman sjúkdóm og sóttkveikjurnar eru deyddar jafnóðum og þær koma út úr líkama hans, þá er fyrir girt að þær komist í aðrar manneskjur, að aðrir smitist af sjúklingnum; sóttin er þá stöðvuð. Þetta er vinnandi verk.

Það er kölluð *sótthreinsun*, ef sóttmengaðir hlutir eru teknir og allar sóttkveikjurnar, sem við þá loða, drepnar á einhvern hátt.

Sóttkvíun er það kallað, að einangra sóttveikan mann frá öðrum mönnum, því til tryggingar, að aðrir smitist ekki af honum.

Þetta tvent, sóttkvíun og sótthreinsun, er nefnt einu nafni *sóttvarnir*.

Um fram alt ríður á því, að leitast við að drepa allar sóttkveikjurnar jafnóðum og þær koma út úr líkama sjúklingsins í hrákum, saur o. s. frv., sbr. 3. gr. og 5. gr. Með því einu móti er unt að koma í veg fyrir að sambýlismenn sjúklingsins smitist af honum. En þetta er oft erfitt verk; þess vegna má til, ef unt er, að hafa sjúklinginn í afskektu herbergi á heimilinu og varast öll ónauðsynleg mök við önnur heimili; langöruggast er þó að flytja sjúklinginn í sjúkrahús, ef þess er kostur, og síðan sótthreinsa heimilið.

Ef manni batnar farsótt, þá er það af því, að hann hefir orðið sóttkveikj-

unum yfirsterkari, svo að þær hafa hætt að tímgast og dáið út í líkama hans. Sje nú sá, er sjúkur var og bata hefir fengið (18. gr.), sótthreinsaður vandlega á- samt öllu því á heimili hans, er kann að hafa sóttmengast af honum, þá stendur engin smithætta af honum lengur. Þegar talað er um sótthreinsanir í sóttvarn- arlögunum, þá er átt við þess konar lokasótthreinsanir og eru þær kostaðar af almannafje. 129 12. okt.

Mörgum farsóttum er svo háttað, að menn fá þær venjulega ekki oftar en einu sinni; sóttkveikjurnar vinna ekki á manni í annað sinn. Þetta á heima um kikhósta, hettusótt, skarlatssótt, mislinga, bólusótt.

II. Um sótthreinsunartæki.

7. gr.

Sótthreinsun er það, að drepa sóttkveikjur, sbr. 6. gr.

Sóttkveikjur má drepa á tvennan hátt, á *eitri*, eða í *sterkum hita;* eitur þau, sem höfð eru til að drepa sóttkveikjur, eru kölluð *sótthreinsunarlyf.* Sótt- kveikjur þola líka illa *sólarbirtu*; þær dofna eða drepast í skærri dagsbirtu eink- um ef sól skín á þær. Þess vegna eiga sjúkrastofur að vera bjartar og yfirleitt öll mannahús, og þess vegna er ráð að viðra vandlega þá hluti, sem erfitt er að sótthreinsa til fulls á annan hátt, t. d. fóðraða bekki og ýmsan fatnað.

A. Sótthreinsunarlyf.

8. gr.

Kresólvatn: Í það er hafður kresólsápulögur (Liquor kresoli saponatus), en það er kresól blandað sterkum sápulegi, helmingur af hvoru, og er lögurinn ljósgulur á lit, þefmikill, en þó ekki þefvondur og geymist vel. Í hverjum mæli (lítra) vatns er látið fult 50 meta glas af kresólsápulegi (1 bolli í 20 bolla af vatni); það er kresólvatn (5%, og þaraf helmingurinn, 2.5%, kresól). Oft má þynna kresólvatn til helminga, eða láti helmingi minna af leginum í vatnið, og er það kallað *veikt kresólvatn.*

[Lyfjaglös eru handhæg mál og allstaðar til; á botni hvers glass stendur jafnan tala, sem segir til hversu mörg met (grömm) af vatni komast í glasið, en einn mælir (lítri) vatns vegur 1000 met; það verða því 5%, ef 50 met eru látin í einn mæli].

Kresólvatn er eitt hið besta sótthreinsunarlyf; sápan í því leysir svo vel sundur öll óhreinindi; þar að auki er það ódýrt og hættulaust að fara með það.

9. gr.

Súblimatvatn ($^1/_{10}$%): Súblimat (Chloretum hydrargyricum corrosivum) er hvítt duft, þeflaust. Það er banvænt eitur. Til sótthreinsana er það selt í smá- tölum (Tablettæ chloreti hydrargyrici corrosivi) og tvennar stærðir til; í þeim minni er $^1/_2$ met af súblimati og tvær tölur látnar í mæli vatns; í þeim stærri er

129 1 met af súblimati og fer ein tala í mælinn. Blár litur er hafður í tölunum
12. okt. saman við súblimatið og verður vatnið bláleitt, en litar þó ekki frá sjer; það er gjört til þess að auðkenna súblimatvatnið, vegna eiturhættunnar.

Súblimatvatn er ágætt og ódýrt sótthreinsunarlyf, en varlega verður að fara með það. Tölurnar verður að geyma í myrkri á vel þurum stað í vel luktu glasi, annars skemmast þær, bráðna og renna saman. Matarílát má ekki þvo úr súblimatvatni. Málmhluti (ógleraða og ómálaða) skal ekki þvo úr súblimatvatni; það geta komið blettir á þá.

10. gr.

Karbólvatn (3 %): Í hvern mæli vatns er látið fult 30 meta glas af karbólsýru (Phenolum liquidum). Þetta karbólvatn má hafa í stað kresólvatns, en er miklu dýrara.

11. gr.

Kalkblanda: Brent kalk er sett ómulið í opið ílát og helt yfir það vatni, um það bil $^1/_2$ mæli vatns á 1 mæli kalks; molnar þá brenda kalkið og hitnar ákaft um leið og sýður og er nú kallað slökt kalk. Á einn mæli af nýslöktu kalki er helt smátt og smátt fullum þrem mælum af vatni og hrært jafnóðum; það er kalkblanda, og þarf jafnan að hræra í henni áður en hún er notuð og skal ekki geyma hana lengi ónotaða. Brent kalk verður að geyma í vel luktum ílátum, svo að raki komist ekki að því.

Kalkblanda er ódýrust allra sótthreinsunarlyfja og á best við til að sótthreinsa hægðir manna, þvottaskólp, safngryfjur og því um líkt.

12. gr.

Klórblanda: Í hana er haft klórkalk (Calx chlorata); það er í molum eða mylsnu og hvítt á lit og skal leggja sterkan daun af því, ella er það ónýtt; verður að geyma það í vel luktum ílátum úr trje eða gleri (ekki málmi) og gæta þess vandlega að raki komist ekki að því. Á einn mæli klórkalks er helt smámsaman fimm mælum vatns og hrært í jafnóðum; það er klórblanda og skal aldrei blanda meira í einu, en nota þarf til næsta dags.

Klórblanda kemur að sömu notum og kalkblanda, en er mun dýrari.

13. gr.

Formalínvatn: Í það er haft formalín (Solutio formaldehydi), en það er vatn blandað eiturlofti, sem heitir formaldehyd, (40 %). Formalínið er vatnstært og talsvert megn lykt af því; verður að geyma það í myrkri í vel luktum flöskum. Í hvern mæli vatns er látið fult 40 meta glas af formalíni (1 bolli í 25 bolla af vatni); það er formalínvatn. Það er nokkru dýrara en kresólvatn og súblimatvatn.

Formalínvatn má nota á brjeflímda veggi, vönduð íveruföt, sem ekki þola þvott, og fleira þesshättar; það er ekki nærri eins eitrað og súblímatvatn, og formalín- lyktin hverfur fljótar en kresóllykt. 129 12. okt.

14. gr.

Formalíngufa: Sumir hlutir verða ekki vættir, svo að þeir ekki skemmist, t. d. skjöl og bækur og ýms skrautklæði. Þá hluti má nú venjulega sótthreinsa í formalíngufu. Til þess þarf tvö efni, *formalín* (13. gr.) og *brúnstein* (Hypermanganas kalicus). Ef brúnsteinn er látinn renna í vatni og síðan helt formalíni í brúnsteinsvatnið, þá fer að bulla og ólga í ílátinu óðar en legirnir mætast og þeytist upp þjett gufa, eins og upp úr hver; í þessari gufu er eiturloftið formaldehyd, og drepur það sóttkveykjur; verða menn vel að varast að anda að sjer gufunni, að nokkrum mun. Sá galli er á, að þessi sótthreinsun kemur ekki að fullum notum nema sóttkveikjurnar sje eingöngu á yfirborði hlutarins, sem sótthreinsa skal, og hluturinn hreinn að sjá, því að gufan fer ekki í gegnum grisjótta hluti (t. d. fiðursæng), og gagntekur ekki óhreinindaklessur (t. d. saurslettur, storkið blóð eða gröft).

Sótthreinsuninni skal haga þannig: Velja skal eitthvert þjett ílát, sem rúmar vel þá muni, er sótthreinsa skal; má nota tunnu með hlemmi yfir, eða kistu eða hurðarskáp, eða litla veggþjetta stofu, ef um mikið er að gjöra. Er þá fyrst að gjöra hólfið svo loftþjett, sem auðið er; skal þjetta allar rifur og smugur með baðmull eða harðri feiti, eða öðrum seigum makstri, ella líma brjef yfir og er það fljótlegast. Lofthiti inni má ekki vera undir 7° C. Nú skal mæla rúmstærð hólfsins eða hirslunnar, því að lyfjaskamtinn verður að miða við rúmmálið; skal ætla 30 met af brúnsteini (2 lóð), 30 meta glas (2 vel stórar matskeiðar) af formalíni og annað eins af vatni á hverja rúmstiku (= 32 rúmfet) og er betra að taka heldur meira en minna, en ekki skal raska hlutföllunum. Gjörum t. d. að sótthreinsa eigi í klefa, sem er 3 stikur á annan og 2 á hinn veginn og 2 stikur undir loft; það verða 12 rúmstikur og þarf þá 360 met af brúnsteini, og vatn og formalín þar eftir. Vatninu er helt í blikkskál eða trjekirnu, og brúnsteinninn látinn renna í því; skálin er sett á botn hólfsins, sem næst miðju; hlutirnir, sem sótthreinsa skal, eru hafðir hangandi eða á einhverskonar grindum alt í kring uppi yfir skálinni og látnir flaka sundur, sem mest má (bækur, föt); þegar alt er komið í lag, skal seilast til og hella formalíninu í brúnsteinsvatnið og skella síðan aftur og þjetta í skyndi allar smugur kringum lokið eða hurðina, troða upp í skráargöt o. s. frv. Ef tími leyfir er best að opna ekki aftur fyr en að sólarhring liðnum, en aldrei fyr en að 4 stundum liðnum; skal þá haga svo til, að gufan geti rokið út, án þess að menn andi henni að sjer.

Vel veggþjettar stofur má sótthreinsa á þennan hátt eftir nánari fyrirsögn hjeraðslæknis, en þó verður að þvo þær á eftir, nema þær sjeu því þrifalegri.

Formalíngufu má eyða fljótlega með ammoníaklofti, og er þess einkum þörf ef stofur eru sótthreinsaðar á þennan hátt. Ef salmíaki (Cloretum ammoni-

129 cum) og nýslöktu kalki er blandað saman og heitu vatni helt yfir, þá losnar
12. okt. ammoníakloft úr salmíakinu og gýs upp. Til þess að eyða formalíngufu í 100 rúmstikum þarf um það bil 300 met af brendu kalki, annað eins af salmíaki og $^3/_4$ mælis af sjóðandi vatni; kalkið er slökt (sbr. 11. gr.), hrært saman við salmíakið og hræringnum jafnað um botninn á víðri skál eða bala; síðan er vatninu sjóðandi helt í ílátið og því ýtt sem fljótast inn á mitt gólfið í stofunni og lokað aftur. Að lítilli stundu liðinni má opna stofuna og er þá formalínsterkjan horfin.

B. Hitunartæki.

15. gr.

Sjóðandi vatn: Ef sóttmengaðir hlutir eru látnir í vatn og hitað upp í suðu og látið sjóða fullan fjórðung stundar, þá drepast sóttkveikjurnar. Það er til bóta og enn meiri tryggingar að hafa sóda (2 %) eða grænsápu (2 %) í vatninu.

Þessi sótthreinsun er afarörugg og notadrýgri en nokkur önnur aðferð, því að henni má alstaðar beita, og flest af því, sem helst er sóttmengað, er vel hægt að sjóða, bæði matarílát sjúklings og línklæði hans eða sóttmengaðar umbúðir, hráka hans og hægðir og aðra sóttmengaða útferð og þvottaskólp, — alt þetta má sjóða; og það er ein sú efalausasta sótthreinsun; er sjálfsagt að nota hana í ystu æsar þegar engin sótthreinsunarlyf eru við hendina.

16. gr.

Sjóðandi vatnsgufa: Hún er notuð í svonefndum sótthreinsunarofnum; það er stór járnkaggi og venjulega hafður á hliðinni og loftþjett lok á báðum endum; sóttmengaðir munir eru látnir í kaggann, honum harðlokað og því næst hleypt inn í hann sjóðheitri vatnsgufu úr gufukatli, sem þar til heyrir. Þessir ofnar eru afarhentugir til sótthreinsunar á fatnaði, sem erfitt er að sjóða í vatni eða skemmist á því, t. d. sængurfatnaði og utanyfirfötum. Leður, skinn og gúmmí (t. d. skóhlífar) má ekki senda í sótthreinsunarofn — það gjörskemmist. Pappír (skjöl og bækur) velkist mjög, en verður ekki ónýtur.

17. gr.

Eldur: Engar sóttkveikjur standast eld. Það er því ofureinfalt ráð að fleygja í eldinn öllu ónýtu rusli, sem sóttmengað er, sorpi, hálmi, heyi, brjefsneplum, tuskum, fatagörmum o. s. frv.

III. Um þær sótthreinsanir, sem brýn þörf er á, að meira aða minna leyti, meðan á næmum sjúkdómi stendur. Leiðbeining fyrir þann, sem hjúkrar sjúklingnum. **129** 12. okt.

18 gr.

Sá, sem hjúkrar sóttveikum manni, þarf endilega að vita hvar sóttkveikjurnar koma út úr líkama sjúklingsins og gera sjer alt far um að sótthreinsa allar sóttmengaðar útferðir, jafnóðum og þær koma í ljós, og alt, sem kann að atast af þeim; er þá líka nauðsynlegt að vita, hvenær sóttkveikjuútferðin hættir, ef sjúklingurinn kemst á bataveg (6. gr.) og hvað helst má hafa til marks um það í hverjum sjúkdómi, en það er miklu erfiðara og sjálfsagt að láta lækni ráða fram úr því í hvert sinni, ef um alvarlegar sóttir er að ræða.

Sjúkdómar.	Sóttmengaðar útferðir (þær útferðir úr líkama sjúklingsins, sem sóttkveikjur eru í og sótthreinsa þarf jafnóðum og þær koma í ljós)	Hvenær ætla má v e n j u l e g a að sóttkveikjuútferð sje lokið
Taugaveiki	1. Saur. 2. Þvag. 3. Hrákar (sjaldan). 4. Gröftur úr ígerðum (sjaldan)	Þegar hálfönnur vika er liðin frá því, er sótthitinn hvarf fyrir fult og alt.
Blóðsótt	Saurinn.	Þegar fáeinir dagar (2—3) eru liðnir frá því, er niðurgangur hætti og sótthiti hvarf.
Kólera	1. Saur. 2. Spýja.	Þegar þrjár vikur eru liðnar frá því, er sótthiti hvarf fyrir fult og alt.
Dílaveiki (útbrotataugaveiki).	Allar útferðir verður að telja sóttmengaðar.	Þegar hálf önnur vika er liðin frá því, er sótthitinn hvarf fyrir fult og alt.
Barnaveiki	1. Hrákar og öll slefja úr munni og koki. 2. Hor og rensli úr nefi. 3. Spýja. 4. Hálsskolavatn.	Þegar vika er liðin frá því, er bólgan hvarf til fulls úr kverkum, hálsi og nefi.
Kikhósti	1. Hrákar og öll slefja úr munni og koki. 2. Hor og rensli úr nefi. 3. Spýja.	Þegar kikhóstakvefið er með öllu horfið; (hóstinn helst oft miklu lengur).

129
12. okt.

Sjúkdómar.	Sóttmengaðar útferðir (þær útferðir úr líkama sjúklingsins, sem sóttkveikjur eru í og sótthreinsa þarf jafnóðum og þær koma í ljós).	Hvenær ætla má venjulega að sóttkveikjuútferð sje lokið.
Kvefpest (innflúensa)	1. Hrákar og öll slefja úr munni og koki. 2. Hor og rensli úr nefi.	Þegar kvefið (hósti og uppgangur) er horfið.
Hettusótt	Munnvatn og öll slefja úr munni.	Þegar bólgan er horfin.
Skarlatssótt	1. Hrákar og öll slefja úr munni og koki. 2. Hor og rensli úr nefi. 3. Útferð úr igerðum (t. d. í eyrum). 4. Sviti og hreistur.	Þegar hreistruninni er að mestu leyti lokið.
Mislingar	1. Hrákar og öll slefja úr munni og koki. 2. Hor og rensli úr nefi. 3. Rensli úr augum. 4. Hreistur (vafasamt).	Þegar mislingakvefið (hósti og uppgangur) er horfið til fulls.
Bólusótt	Öll útferð úr bólunum (vessi, gröftur, blóð, skorpur).	Þegar bólusárin eru fullgróin (hörundið alheilt).
Svarti dauði (pest)	1. Öll útferð úr sárum (vessi, gröftur, blóð). 2. Saur. 3. Þvag. 4. Hrákar og slefja úr munni og koki.	Ef sjúkdómurinn fer í lungun (lungnapest), geta sóttkveikjur haldist í hrákunum margar vikur eftir bata. Sóttkveikjurannsókn nauðsynleg.
Lungnatæring (berklaveiki)	1. Hrákar og slefja úr munni og koki. 2. Stundum saurinn (garnatæring). 3. Stundum þvagið líka (berklar í þvagfærum og getnaðarfærum). 4. Útferð úr berklasárum.	Þegar sjúklingnum er batnað svo, að allur uppgangur er hættur.

Sjúkdómar.	Sóttmengaðar útferðir (þær útferðir úr líkama sjúklingsins, sem sóttkveikjur eru í og sótthreinsa þarf jafnóðum og þær koma í ljós).	Hvenær ætla má venjuleg a að sóttkveikjuútferð sje lokið.
Holdsveiki	1. Öll útferð úr sárum. 2. Hrákar og slefja úr munni og koki. 3. Hor og rensli úr nefi.	Sjaldgæft að sjúklingi batni svo, að sóttkveikjuútferðin hætti.

19. gr.

Sóttmenguð útferð: Í 18. gr. er sagt, hvaða útferð er sóttmenguð í hverjum sjúkdómi, en hjer segir hvernig sótthreinsa skal:

a) *Hrákar og slefja úr munni og koki, hálsskolavatn:* Undir þetta skal hafa krukku, hálffulla af kresólvatni (súblímatvatni, karbólvatni), og skal ekki hella út úr krukkunni fyr en 2 stundir eru liðnar í skemsta lagi, frá því er síðast kom í hana.

Sódablöndu (2 %) má hafa í krukkunni, en þá verður að sjóða hana með öllu saman (15. gr.), áður út er helt.

Brjef má hafa innan í hrákakrukku og sag í því eða þura mómylsnu og taka síðan brjefið með öllu og brenna.

b) *Spýja, saur, þvag:* Þessu skal safna í næturgagn og hella á tafarlaust jafnmiklu af kalkblöndu (kresólvatni, karbólvatni) og láta standa 2 stundir í skemsta lagi áður en út er orpið.

Nú eru engin sótthreinsunarlyf til, og má þá þynna þessi óhreinindi með vatni og sjóða (15. gr.).

c) *Blóð, gröftur og vilsa úr sárum, hor og slefja úr nefi, froða úr vitum deyjandi manns:* Þetta skal þerra í ríjur eða baðmull og brenna samstundis, ella láta á kaf í kresólvatn (karbólvatn, súblímatvatn) og fleygja ekki út fyr en að 2 stundum liðnum í skemsta lagi.

d) *Hörundshreistur, hrúður og því um líkt:* Þetta er best að brenna sem fljótast, ella fara með, sem segir í c.

20. gr.

Sóttmengaðar umbúðir: Þær skal brenna, eða láta í kresólvatn (19. gr. c), eða sjóða (15. gr.).

21. gr.

Sóttmengað þvottaskólp: Það er ódýrast að sótthreinsa með kalkblöndu (11. gr.); skal láta um það bil $^1/_2$ mæli af henni í 10 mæla skólps, en ávalt svo mikið, að samblandið liti rauðan lakmuspappír vel bláan. Klórblöndu (12. gr.)

129 má líka nota og þá svo mikið, að megn klórlykt finnist af samblandinu. Ekki
12. okt. skal hella samblandinu út fyr en að 2 stundum liðnum, í skemsta lagi.

Það er og örugg sótthreinsun að sjóða skólpið (15. gr.).

22. gr.

Sóttmengaðar þvottaskálar, hrákakrukkur, næturgögn, laugarker og því um líkt: Að lokinni sótthreinsun á innihaldi þessara íláta (19. gr. og 21. gr.) skal þvo þau vandlega úr kresólvatni (karbólvatni, sublímatvatni) og því næst skola af þeim. Á ógleruð málmílát skal ekki hafa súblímatvatn.

Nú eru ekki til sótthreinsunarlyf, og skal þá þvo úr heitu grænsápuvatni (2%).

Rjett er að sjóða hrákakrukkur (15. gr.).

23. gr.

Sóttmenguð matarílát og drykkjar, skeiðar, mathnífar og gaflar: Þetta alt skal sjóða, helst í sódablöndu (15. gr.). Hnífa og gafla, sem þola ekki suðu (sköftin), má leggja í formalín-vatn (13. gr.) og láta liggja eina stund og þerra síðan.

24. gr.

Sóttmengaðar rekkjuvoðir og ver, nærföt, klútar, þurkur: Þetta alt skal láta í bala eða fötu og hella á veiku kresólvatni (karbólvatni, formalín-vatni), svo að yfir fljóti, og láta liggja 2 stundir í skemsta lagi, vinda síðan úr því og geyma í vatni þar til þvegið er.

Rjett er og að safna línklæðum í pott og hella á sódablöndu eða grænsápuvatni og sjóða áður þvegið er (15. gr.).

25. gr.

Slettur af hrákum eða annari útferð á rúmi sjúklings, eða kringum það, á borði, gólfi, vegg o. s. frv.: Þess ber vandlega að gæta að þvo af allar þesskonar slettur, sem allra fyrst, með kresólvatni (karbólvatni, sublímatvatni) eða heitu grænsápuvatni, ef ekki er á öðru völ.

Gólf í sjúkrastofu skal aldrei sópa þurt, en ávalt þvo, einu sinni á dag eða oftar, helst úr heitu grænsápuvatni eða kresólvatni, ef til er.

26. gr.

Sóttmengað sorp, hey og hálmur (úr rúmum) og annað rusl: Þetta alt skal brenna; þá sjaldan að þess er ekki kostur, má hella á það kresólvatni (karbólvatni, súblímatvatni) og láta standa 2 stundir í skemsta lagi áður út er fleygt.

27. gr.

Vinnubrögð þeirra, er hjúkra sóttveikum mönnum: Sjúkling með næman sjúkdóm á að hafa einan í herbergi, ef kostur er (6. gr.). Það er mjög mikilsvert, að sjúkrastofa sje rúmgóð og björt (7. gr.) og gluggi á hjörum og hann lengst af

opinn, meira eða minna, eftir veðri. Best er að hafa rúm sjúklingsins svo, að **129**
ganga megi að því á báða vegu. Ef sá er hjúkrar, verður að sofa þar inni, skal 12. okt.
hafa sem lengst bilið milli rúmanna. Ábreiður má ekki hafa á gólfi. Enga hluti skal flytja út úr stofunni, nema þeir sjeu sótthreinsaðir. Enga hluti skal flytja inn til sjúklingsins, sem erfitt er að sótthreinsa (t. d. bækur), nema nauðsyn beri til. Varast skal allan ónauðsynlegan umgang. Ef sjúklingur verður að liggja innan um heilbrigt fólk (í baðstofu), er rjett að tjalda kringum rúm hans, en gæta þess, að haga svo til, að ekki skorti birtu eða loft; þarf tjaldið ekki að ná nema mannhæð upp frá gólfi og skal vera gangbil milli þess og rúmsins.

Sá, er hjúkrar, skal ganga að því verki með uppbrettar ermar, og hafa ermaforklæði eða aðra auðhreinsaða flík yst klæða, helst tvær, til skifta, svo að sótthreinsa megi og þvo á víxl. Þegar hann fer út frá sjúklingnum skilur hann þessa flík eftir; hann skal þvo sjer vandlega um hendurnar, upp á handleggi, í hvert sinn er hann hefir snert á einhverju sóttmenguðu; skal hann þvo sjer úr veiku kresólvatni (karbólvatni, súblímatvatni), helst með handbursta, og því næst úr sápuvatni og hreinsa vel neglur sínar; er best að hafa kresólvatn standandi í skál til þessara afnota og skifta um daglega eða oftar; vanti sótthreinsunarlyf, skal þvo sjer þeim mun vandlegar úr sápuvatni, tvisvar sinnum, og skifta um vatn.

Hann skal haga starfi sínu eftir því, hver sóttin er (18. gr.), og sótthreinsa það, sem þarf, á þann hátt, sem segir í 19.—26. gr., en þar má sjá að unt er að gæta allrar nauðsynlegrar varúðar þó að engin sótthreinsunarlyf sjeu á takteinum.

Hann skal gæta þess, að þvo eða lauga sjúklinginn svo oft, að hann sje ávalt hreinn um allan líkamann; skal hann skifta um nærföt og rekkjuvoðir sjúklingsins, jafnskjótt sem óhreint verður.

Rjett er að hafa skólpfötu inni og láta í hana alt það, sem sótthreinsað hefir verið og út á að fleygja (19. og 20. gr.); skal þá hella út úr fötunni einu sinni á dag eða oftar; í kaupstöðum verður að hella öllum þessum sótthreinsuðu óhreinindum í salerni, eða for, eða holræsi, eða sjóinn (um fjöru); í sveitum má grafa litla gröf, stikudjúpa, og hafa hlemm yfir, og hella í hana, en fylla upp þegar sóttin er afstaðin; skólpgröf verður að vera langt frá vatnsbóli (20 stikur í minsta lagi) og góðan spöl frá húsum (10 stikur eða meira).

Rjett er að hafa inni bala eða fötu til að sótthreinsa í fatnað (24. gr.) áður farið er með í þvott.

Enginn skal matast inni hjá sjúklingnum, ef annars er kostur.

28. gr.

Lík: Lík manns, sem látist hefir af næmum sjúkdómi, skal ekki fletta klæðum og ekki þvo, en vefja líkblæjum og væta þær í kresólvatni (karbólvatni, súblímatvatni), ef kostur er; skal kistuleggja líkið svo fljótt, sem föng leyfa, og loka kistunni strax og láta standa sem skemst uppi. Kistan á að vera vel þjett og er rjett að bika hana innan, ef um hættulega sótt er að ræða; hafa skal hefilspæni í henni á botni, eða öllu heldur sag, eða þura mómylsnu.

129 12. okt. *IV. Um þær sótthreinsanir, sem venjulega koma ekki til greina fyr en sjúklingi er batnað, eða hann dáinn, eða fluttur út af heimilinu, (lokasótthreinsun). Leiðbeining fyrir sótthreinsunarmenn.*

29. gr.

Sóttmengaðar sængur, dýnur og treflar: Þetta er best að sótthreinsa í sótthreinsunarofni (16. gr.); verður þá að vefja það í dúk, sem vættur er í kresólvatni (karbólvatni, súblímatvatni), og láta í þjettan strigapoka, en eigi að senda langa leið (t. d. á skipum), verður að hafa þjettan kassa utan um pokann.

Þegar ekki er á þessu völ, skal fara að sem hjer segir:

Fiðurföt má láta í stóran pott, hella vatni yfir, opna verin niðri í vatninu og sjóða síðan hálfa stund. Suðan skemmir ekki fiðrið, sje það rjett þurkað á eftir. Fiðurföt má einnig láta í stóran stamp og hella yfir veiku kresólvatni (karbólvatni, formalínvatni), opna verin svo að fiðrið gegnblotni sem fljótast, og láta standa til næsta dags; þá má taka verin og þvo, en skola fiðrið og þurka síðan, sem gerist um fiður, og er það þá jafngott og áður.

Ef það er talið víst, að sængur og dýnur sjeu ekki sóttmengaðar, nema að utan, þá má oftast nægja að rennvæta þessa hluti að utan (fiðursængur, stangdýnur, fjaðradýnur), bursta meðan vott er og viðra síðan úti eða í hjalli, í sólskini ef kostur er, marga daga í röð, helst 2—3 vikur. Þá getur líka komið til greina að sótthreinsa í formalíngufu (14. gr.).

Ef hey er í dýnum eða hálmur, skal taka það og brenna, en sótthreinsa verin á venjulegan hátt.

Nú eru sængurföt sóttmenguð að mun og svo ljeleg, að verðmæti þeirra nemur ekki meiru, en svarar sótthreinsunarkostnaði, og má þá meta þau til skaðabóta og brenna síðan.

30. gr.

Íveruföt (utanyfirföt), ábreiður, borðdúkar, gluggatjöld og aðrir ofnir hlutir, sem skemmast mundu, ef soðnir væru, eða lagðir í bleyti: Þetta alt er best að senda í sótthreinsunarofn (16. gr.). Nú er það ekki hægt, og skal þá væta þessa hluti í kresólvatni (karbólvatni, formalínvatni, súblímatvatni), bursta þá meðan votir eru og viðra síðan (29. gr.).

Ef lítil brögð eru að sóttmenguninni, má sótthreinsa þessa hluti í formalíngufu (14. gr.).

31. gr.

Leður, skinn, loðskinn, gúmmí (t. d. skóhlífar): Hlutir úr þessum efnum þola ekki suðuhita, hvorki í vatni eða vatnsgufu, og má því ekki senda þá í sótthreinsunarofn.

Þá hluti, sem gerðir eru úr leðri, skinni eða gúmmíi, skal núa vandlega, aftur og aftur, með ríjum, sem vættar eru í kresólvatni (karlbólvatni, súblímatvatni).

Loðskinn skal taka og rennvæta loðnuna í kresólvatni (karbólvatni, formalínvatni, súblímatvatni), bursta meðan vott er og viðra mjög vandlega (29. gr.). 129 12. okt.

32. gr.

Bækur, skjöl, myndablöð og þesskonar: Það, sem ekki má brenna, verður að sótthreinsa í formalíngufu (14. gr.), eða sótthreinsunarofni, (16. gr.). Sjeu bækur mjög sóttmengaðar, verður að sótthreinsa þær í sótthreinsunarofni, ef eigandi leyfir ekki að þær sjeu brendar endurgjaldslaust, eða gegn litlu endurgjaldi.

33. gr.

Sóttmengaðar stofur og stofugögn: Fyrst skal færa húsgögn frá veggjum fram á gólf; skal þvo þau öll vandlega með dulum, sem vættar eru í kresólvatni, (karbólvatni, sublímatvatni); ef lokaðar hirslur eru í stofunni og vel þjettar og hafa ekki verið opnaðar meðan sóttin stóð yfir, þá nægir alloftast að sótthreinsa þær að utan, en ekki að innan og ekki það, sem í þeim er. Þá skal þvo veggi á sama hátt, að minsta kosti 2 stikur upp eftir þeim, einnig glugga, hurðir og gólf; skal gæta þess, að kresólvatnið komist inn í allar rifur, horn og smugur. Einkanlega verður að vanda þvott á rúmstæði sjúklingsins og öllu, sem verið hefir í nánd við það, gæta að slettum og þvo þær af mjög vandlega, ef nokkrar eru (25. gr.). Þegar þessu er lokið skal þvo alt aftur úr heitu sápuvatni, en láta þó líða 2 stundir í milli ef kostur er, en ekki yfir sólarhring; síðan skal viðra stofuna (hafa alla glugga opna), svo lengi sem ástæður leyfa, en að minsta kosti þangað til hún er orðin þur.

Fóður á bekkjum og stólum skal rennvæta í formalínvatni (karbólvatni, kresólvatni, sublímatvatni) bursta meðan vott er og viðra þessi húsgögn vandlega (29. gr.).

Gljáfægða hluti úr trje eða málmi skal núa með ríjum vættum í veiku kresólvatni (formalínvatni, karbólvatni) og síðan skola af þeim með hreinu vatni og þerra þá.

Pappírsveggi, sem ekki þola þvott (eru ómálaðir), skal væta í formalínvatni (karbólvatni, sublímatvatni, veiku kresólvatni); ef slettur eru á pappírslímdum vegg (ómáluðum) af sóttmenguðum óhreinindum (t. d. hjá rúmi sjúklingsins), skal væta þær í kresólvatni, rífa pappírinn þar af vegnum og brenna.

Það er sótthreinsun á kölkuðum veggjum, ef þeir eru kalkaðir á ný, eða klórblöndu roðið á þá. Alla olíumálaða múrveggi má þvo (sjá 1. málsgrein þessarar greinar).

Torfveggi og moldargólf skal rennvæta í kalkblöndu eða klórblöndu, tvívegis eða þrívegis ef þurfa þykir.

34. gr.

Sóttmenguð salerni: Hurð (hölduna fyrst og fremst), veggi og setu skal sótthreinsa eins og segir i 33. gr. Það, sem er í kirnunni, skal blanda jafnmiklu af kalkblöndu (klórblöndu, kresólvatni) og láta standa sólarhring áður fleygt er. Kirnuna skal þvo úr kresólvatni (heitu).

129 12. okt.

35. gr.

Sóttmengaðar safngryfjur (forir): Ef sóttmenguðum saurindum hefir verið kastað í for (ósótthreinsuðum), þá skal hella kalkblöndu (klórblöndu) í forina, svo að vel þeki yfir og ekki bera úr henni fyr en að nokkrum vikum liðnum.

36. gr.

Sóttmenguð haugstæði og skólpræsi: Þar skal hella í kalkblöndu eða klórblöndu, meira eða minna, eftir ástæðum.

37. gr.

Sóttmengaðar manneskjur: Hjer er að ræða um þá, sem hafa fengið bata á næmum sjúkdómi, og aðra sem hafa haft náin og ógætileg mök við sjúklinganna, eða sóttmengað sig á annan hátt; lauga skal allan líkamann eða þvo mjög vandlega úr heitu vatni og sápu og síðan fara í hrein (ósóttmenguð) föt.

38. gr.

Hjeraðslæknar mega segja fyrir um aðrar sótthreinsunaraðferðir, en hjer hafa verið taldar, ef þeim þykir svo við horfa, enda sjeu þær jafn tryggilegar.

39. gr.

Vinnubrögð sótthreinsunarmanns: Hann skal hafa auðhreinsaðar flíkur yst fata, er hann vinnur að sótthreinsun; er hentugast að eiga brækur, stakk og húfu (með skygni framan og aftan) úr þjettu ljerefti, eða voðfeldum striga; skal hann fara í þessi föt áður en hann gengur inn til verka.

Hann skal nú fyrst og fremst grenslast eftir því, hverjir hafi verið sjúkir; hann skal spyrja hvernig farið hafi verið með sóttmengaða útferð hvers sjúklings, hvað gert hafi verið af íverufötum hans, sængurfötum og rekkjuvoðum, matarílátum, hrákakrukku og öðru því, sem hann hefir notað meðan hann var veikur; hann skal spyrja í hvaða herbergi sjúklingur hefir legið og hvar í rúmi, og fá að vita, hvort nokkuð hafi verið flutt út úr því herbergi; skal hann yfirleitt reyna að fá sem ljósasta vitneskju um það, hvað sóttmengað muni vera. Alt skal sótthreinsa, sem sóttmengað verður að telja, en einkanlega og vandlegast alt það, sem ætla má að beinlínis hafi atast af sóttmengaðri útferð úr líkama sjúklingsins (sbr. 18. gr.).

Þegar þessi vitneskja er fengin, skal sótthreinsunarmaður safna að sjer öllu því, sem hann þarf á að halda; hann heimtar nóg af heitu vatni og grænsápu og pott á hlóðir til að sjóða í ýmsa sóttmengaða hluti; tekur hann nú upp sótthreinsunarefni sín og blandar sótthreinsunarlyf eftir þörfum, biður um hreinar tuskur til að þvo með og sköft til að binda þær á, ef vill (til að þvo gólf og veggi). Alloftast má komast af með kresólsápulög og súblímat, en kalk verður þó að hafa eða klórkalk, ef forir hafa sóttmengast (taugaveiki).

Að því búnu tekur hann til að sótthreinsa og gengur á röðina, sem hjer segir: 129 12. okt.

a) Sá er sótthreinsaður, sem veikur var, og einnig sá, sem hjúkraði honum og aðrir, sem áttu mök við sjúklinginn, ef þurfa þykir (37. gr.).

b) Sóttmenguð útferð sjúklingsins (19. gr.).

c) Sóttmengaðar umbúðir (20. gr.).

d) Sóttmenguð hrákaílát o. s. frv. (22. gr.).

e) Sóttmenguð matarílát og borðbúnaður (23. gr.).

f) Línklæði sjúklings, og þess, sem hjúkraði honum, ef þörf gerist (24. gr.).

g) Sorp og allskonar rusl, sem grunsamt er (26. gr.).

h) Sængurföt úr rúmi sjúklingsins og ef til vill úr öðrum rúmum í sömu stofu (29. gr.).

i) Sóttmenguð utanyfirföt sjúklingsins, og einnig þess, sem hjúkraði honum, ef ástæða er til, ábreiður o. fl. (30. og 31. gr.).

j) Sóttmengaðar bækur og þess konar (32. gr.).

k) Fóðraðir bekkir og stólar í stofu sjúklingsins (33. gr.).

l) Stofa sjúklingsins og alt, sem eftir er óhreinsað í henni (33. gr.).

Því næst aðrar stofur, ef sjúklingurinn hefir verið í þeim og ástæða er til að ætla að þær hafi sóttmengast.

m) Salerni, for, haugstæði, ræsi, ef sóttmengast hefir (34., 35. og 36. gr.).

n) Að loknu verki skal hann sótthreinsa utanyfirföt sín og þess eða þeirra, sem hafa unnið með honum; skulu þeir síðan lauga andlit, hendur og handleggi úr veiku kresólvatni (súblimatvatni, karbólvatni) og þvo sjer á eftir úr heitu vatni og sápu.

40. gr.

Ef sjúklingur hefir dáið úr næmum sjúkdómi, skal lokasótthreinsun ekki fara fram fyr en líkið hefir verið kistulagt; skal haga svo til, ef unt er, að sótthreinsunarmaður komi þegar kistan er tilbúin og hjálpi til að kistuleggja líkið (28. gr.) áður en hann tekur til sótthreinsunarstarfa. Húskveðjur ætti ekki að halda á heimilum, þar sem maður hefir dáið úr næmum sjúkdómi, nema hjeraðslæknir telji það með öllu hættulaust.

Landlæknirinn.

Reykjavík, 12. okt. 1912.

G. Björnsson.